

naknadno razmatranje uz prevod plotinovih eneada

aleksandar m. petrović

U izdavačkoj kući »Književne novine« 1985. je objavljen prevod Plotinovih spisa — *Eneade*, u obliku kako ih je priredio njegov učenik Porfirije. Kako i u svetu zanimanje za novoplatoničke mislioe sve više raste, pojava ovog prevoda, koji je sačinio Slobodan U. Blagojević, pokazuje da iz takvih zanimanja nismo baš sasvim izostali. Međutim, prilika da se o tome kaže poneka reč u predgovoru, izostala je zajedno sa barem ovlašnom ocenom o prednostima koje bi Plotinova misao mogla da pruži savremenom filozofiji. U mnogo čemu, pa i u filozofiji, mi smo u trajnim zaostacima što se tiče *pretpostavki* za pravo izučavanje. Nedostaju nam priručnici, rečnici, leksikoni i ponajviše — dobri i pouzdani prevodi; a što se izučavanja filozofskih stremjenja antike, vizantije i postvizantijskog doba tiče, stvari stoje slično. Tako je, recimo, davno dovedena u pitanje postavka o tzv. »zlatnim Grcima« ili jelinskim dobom, kada su u mediteranskom basenu obitali neki dajmonski (genijalni) duhovi, a da je pre i posle njih bio mrak, tu i tamo narušen ponekim sitnim svicem. Uz ovu tezu koja je mnogima obezbedila romantičnu auru istoričara književnosti, pisca, pa i filozofa, imanentno sadržavajući sva obeležja sekularizovane apokaliptičke dislokacije rajskih vrtova i zamaskiranih anđela, temeljito je oborena i ona koju je uvelo vladajuće mnjenje estetizma o grčkoj »slobodnoj« religiji i racionalitetu. Ono je kod pojedinih uticajnih mislilaca uhvatilo tako snažnog maha, da je suočavanje sa činjenicama prolazilo kroz »buku i bes«, a prošavši preko kontinenta (Englezi su u njemu presudno učestvovali — recimo Erik Robertson Dads (Eric Robertson Dodds /Greeks and Irrational/), taj talas je poprilično slabo zapljusnuo naše krajeve, sa slabim odjecima. I kao što su »uranska božanstva« poodavna sa istoriografskih, filoloških i misaonih likova svesti skinula svoju monolitnu masku nepomučnosti i jedinstvenosti, tako su i »racionalni stavovi« fiziološkog materijalizma, aristotelizma, epikurejstva, skepticizma itd., pokazali svoja mitološka (i mitomanska) obeležja, iz dublje prikrivenih sadržaja. »Racionalnost« kao moderni tehnički pojam koji označava postojanje osnova razmatranjima, kao svojevrsno umno jedinstvo iskazano kroz načela (ὑψηλὸς λόγος: *ratio*), jeste svojstvo svakog filozofstovovanja, ali nije i vrhunsko merilo vrednosti. Utoliko su presudniji likovi racionaliteta u svojoj evidenciji, kao samorazumevanje koje postiže preglednost sastava izlaganja i predmeta koji bi mogao da omogućiti jedinstvo tih sklopova, kao svrsishodan oblik beskonačnosti lika osveštavajućeg poimanja. Dokučivanje tog obuhvatnog prikaza ne može da se odigrava samo u igri motivaciono-deskriptivnog sprega duševnih sila, ilustriranih naročitim analitičkim metodama računa sudova, jer se samo spolja penje do razumevanja. Psihološka nedefinisanost sakrivena iza moćne maske vladajućih ubeđenja, gnoseološka odsutnost živog bića koje misli pod izgovorom prevazidenosti »metafizike subjektiviteta«, i epistemološka neodređenost u pogledu rasporeda stvari prilikom izlaganja »racionalnosti«, sasvim je dovoljna da se onome što se proglašava »iracionalnim«, ukaže daleko veće poverenje nego što je to do sada uglavnom činjeno. S time se dobija povoljan dijalektički napon pojma, koji može da se preispita i ishodišta učini preglednim.

Budući da je pseudodogmatika racionalizacija, kao neka zasada još uvek prikriveno vladajućeg pozitivizma, izdanak neuravnoteženih strasti koje su potresale svet, njihovo prekriva-

nje svega onog što bi ih dovodilo u pitanje, svakako je ono što može da se očekuje. To i jedan od onih uzroka, kojih filozofsku misao u našem podneblju (inače, kulturno-istorijski predodređenom za stvaralačko promišljanje) mnogi prenebregavaju i previdevanjem izopštavaju, što je po nas velika šteta. Na primeru prevoda Plotinovih *Eneada*, to se samo dobro pokazuje. Izuzev državne nagrade za prevod i obilja reklamnih momenata u vezi s cenom knjige, u porednju sa parom patika, tek tu i tamo neka povoljna ili nepovoljna primedba. Istina je da je i predgovor, kao i prevodilačke beleške, mogao da bude širi i otvoreniji, u smislu snažnijeg prikaza Plotinovog filozofskog značaja, što bi osiguravalo i samoj knjizi veću privlačnost, ali je, s druge strane, u samom prevodu postignut oblik iskaza običnim govorom, koji našem čoveku nije ni tud ni dalek. U prevodenju je ugrađeno misaono iskustvo razumevanja grčke filozofije sa očiglednim uticajem francuske filologije (ver. Rivo /Rivaund/) u jedan lapidaran stil izlaganja. Prevodilac nije bio opterećen nevoljama od upotrebe »latinštine«, tako

da su kolokvijalni izrazi koji su se kod nas urežili na neki način išli na ruku francuskoj školi jasnosti komunikativnih obrazaca. Tome ide u prilog činjenica da je Plotin mislilac doba pozne antike i preteča doba Romejskog carstva, koji je verovatno isto tako dobro ovladao i latinskim jezikom. Već je njegov učenik Porfirije pisao i na latinskom. Uostalom, izričita je i savremena intencija da se narodne posebnosti napuštaju u leksemskoj plastici, zarad uspešnosti komunikacije, koja neretko kao odlučujući činilac uzima brzinu i korisnost obaveštenja. Prevodilac je pokazao da se veoma dobro snalazi u osavremenjavanju Plotinovog izraza, tj. da mu pojednostavljanje uspeva na ivici svodenja rečenog do jednoznačnosti, sa dobrim osećanjem za svojstvenosti jezika na koji prevodi. Iz toga je izronila jedna pitka tekstura, koja je u stanju da osujeći Hegelov utisak da je Plotin mislilac koji naširoko i dosadno izlaže. Pri tome su česte stamparske greške, poneke slabije uspele deonice i utisak o francuskom uticaju, — ipak sasvim sporedni u porednju sa onim šta se ovim celovitim prevodom Plotina dobilo.

Prigovor da Plotin možda i nije baš za savremenost zanimljiv mislilac, stoji samo u pogledu »popularnosti« i »aktualizacija«. Široko-

omiljenost i upotreba nekog načina mišljenja, koja bi brzo morala da nađe svoje opipljivo-korisne svrhe, ne može baš da se pohvali time da su njena delovanja visoka i snažna. Kriterijumi »aktualizacije« mnogo više zavise od kulturne klime i vladajućih centara moći, nego li što ga iziskuju »projekti samorazumevanja« ili »programi kulturnog razvoja«. Plotin je stvar mišljenja postavio sa izuzetnim sluhom za njeno unutrašnje opredeljenje, za sadržaj koji nije ograničen nečim što bi je svodilo ili odstranilo. Predmet mišljenja jasno je postavljen unapred mišljenju, a ono se opet javlja kao put raskrivanja i njegovog dokučivanja. Drugačije rečeno, kod Plotina je misaona svrsishodnost ispoštovana u otvaranju prema izvornoj slobodi mislećeg bića, koje se otvara prema svim načinima događanja života na jedan razveden i rastresit način. Budući da su prigovori na njegov zahtev u pogledu jedinstva i jedinstvenosti stvarnosti u njoj svojstvenim vidovima, nešto što teško pronalazi svoje ispravno tumačenje u našem vremenu, valja napomenuti da se ona misaono ostvaruje u izlažućim predikatima, a tim načinom prevazilazi sve matrice naknadnih i svedenih unitarizama, monolitnih totalitarizacija i holograma koji zastrašuju. Plotin govori o duševnosti u vasseljeni i njoj pripadnoj umnosti, a ne o prikrivenim štitovima preko kojih bi mogao da se postigne neki pragmatičan sadržaj zacrtanih ciljeva ili stremjenja. Utoliko je i sfera tajanstva, nešto, što ni njemu, kao ni svakom dubokom misliocu — nije nešto, što bi moglo da ostane strano i neprihvatljivo. Ta tanana veza sa tajnom koja seže iz prošlosti i odnosi se na budućnost, ne otkriva Plotina jedino kao »novu« pojavu u galeriji likova istorije filozofije ili civilizacijskom muzeju starina, nego i kao misaono savremenog filozofa, čije su ideje i te kako značajne za svakog onog ko se upućuje do »kapija istine«.

Osim ovog glavnog momenta, Plotin je za nas značajan i kao jedan od prenosilaca platoničkog nasleđa, koje je suštinski odredilo pravce razvoja vizantijske, a samim tim i naše kulture. U starija vremena Platon je našao svoje mesto na zidu manastira Ljubostinje, a Dionisije Pseudo-Areopagita u prevodima srpskog kaludera Inoka Isaije. Ovim prevodom, Plotin je dobio mesto u našoj kulturi koje odavno zaslužuje. Odmah valja reći, da prevod nije išao linijom doslovnog prenošenja značenja metodom »reč za reč«, nego je pre svega hvatao smisao i izlagao ga u duhu svojstvenom srpskohrvatskom jeziku. Svi koji vide manjak autentičnosti u takvom prevodilačkom pristupu, na neki način ipak preteruju u pogledu stilizacije. Ona se na toj liniji davno usukala. Kirilo-metodijevska škola prevodenja sa grčkog jezika, koja i sama danas sve više liči na stare Grke, uspevala je da se ponese sa složenim izrazima i rečeničnim sklopovima pri prevodenju na zadivljujući način. Međutim, njeni poštovaoci odavno već prevode grčko *arché* kao »početak« umesto »iskonn«; *lógos* se više ne doživljava i ne poima kao »slovo«, pa ostaje »logos« i van složenica. Isto tako varijante sa »zborom«, »zborovima« ili »zborovanjem« nemaju više obuhvatno značenje »sobranja (sabranošti)« ili »skupštine« kao »sabornosti«. U »opštini« više se ne vidi sporazumevanje i izlaganje u otvorenost procenjanja onoga šta čemu spada — »kolegijalnosti«, ili u autokefalnosti — »samouprava« (*tò autodzōon, tautogorōn, tautologion*). Govor iz same stvari kao da je odavno prazan govor i kao da njegovo svetlo više ne dospeva do osvetljavanja ljudske duševnosti. U takvom su razdoblju ljudskog bivstvovanja u vasseljeni, kada je bitnije »ostalo van sebe«, »interpretativni pristupi« prevodilačkom zadatku ne samo umesni, nego i nusušno potrebni. Bez njihovih prokrčivanja staza, pojavi li se i ponajbolji (u smislu punog iskaza grčkim stilom i izrazom), zvučali bi kao nešto strano i vredno poštovanja samo u muzeološkom obliku. Ona »ugrađivanja značenja« koja u ovom prevodu Plotinovih *Eneada* susrećemo, nisu izobličavala ili izopačavala sled, nameru i smisao Plotinovih kazivanja. To je nešto, što u dobroj baštini srpskohrvatskog prevoda, ostaje kao dovoljan razloga da ovaj prevod Plotinovih *Eneada*, i kao pionirski i kao mladalački rad, ostane vredan najvećeg poštovanja i uvažavanja.

Zelja je da ovakvih prevoda značajnih dela starih Jelina bude što više.